

GRANIȚA MILITARĂ AUSTRIACĂ ȘI ROMÂNII DIN TRANSILVANIA ÎN SEC. XVIII-XIX

(STUDIU DE CAZ: ZONA NĂSĂUD)

Ioan Bolovan
Sorina Bolovan

INTRODUCEREA DE către Curtea Vieneză a graniței militare în Transilvania la mijlocul secolului al XVIII-lea a avut nu numai rațiuni militare, centrate pe nevoia de a închide granița monarhiei în fața Imperiului otoman, dar și profunde motivații politice, respectiv limitarea acțiunilor centrifuge ale stărilor nobiliare transilvane și o mai bună concentrare a mijloacelor puterii de stat, o utilizare mai eficientă a resurselor fiscale, asigurarea ordinii publice în provincie etc.¹ Consecințele înființării în Transilvania a regimentelor de graniță și existența timp de aproape un secol a acestei instituții militare au constituit obiectul unor cercetări multiple în România, care au evidențiat atât impactul imediat dar și pe termen lung al instituției grănicerești asupra societății transilvănene în general, asupra românilor în particular. Perioadei de până la 1989² i-au corespuns, în ceea ce privește cercetarea istoriei graniței militare transilvănene, în general perspectivele emoționale și ideologizante, fără a minimaliza importanța unor lucrări temeinice, după căderea regimului comunist constatându-se însă o revigorare a interesului pentru problematică³.

Începutul l-a reprezentat conferința internațională organizată la Bistrița în septembrie 1991, la inițiativa istoricului Liviu Maior, intitulată *Granița militară austriacă*⁴. S-a continuat apoi cu formularea pentru tinerii cercetători a unor teze de doctorat (de către Liviu Maior, Nicolae Edroiu, Thomas Nägler, Simion Retegan, Nicolae Boșan, Toader Nicoară, Dumitru Suci, Sorin Mitu ș.a), respectiv tipărirea unor lucrări cu caracter documentar sau interpretativ referitoare la problematica grănicerilor români în contextul evenimentelor istorice care au avut loc în secolele XIX-XX⁵ etc. În urma acestor analize istorice și istoriografice, specialiștii apreciază că pe teritoriul fostului regiment grăniceresc năsăudean, compact românesc din punctul de vedere al compoziției etnice a populației, existența regimului militar austriac a contribuit la formarea unei mentalități și conștiințe aparte, definită ca *mentalitatea grănicerească*, care a marcat profund și decisiv viața populației de aici până inclusiv în sec. XX⁶. Că a fost așa o demonstrează zecile de studii consacrate zonei năsăudene care învederează specificitatea evoluției istorice în secolele XVIII-XX.

Să punctăm în continuare câteva din direcțiile prin care instituirea graniței militare austriece a influențat imediat, dar și pe termen mediu și lung viața românilor din zona Năsăudului. Înainte de toate, cea mai vizibilă și rapidă modificare adusă de militarizarea celor 44 de comune⁷ care au compus vreme de mai multe decenii Regimentul nr. 2 românesc de graniță a fost **schimbarea statutului socio-juridic al locuitorilor**. Dacă până la 1762, când s-a început militarizarea primelor comunități românești din zona năsăudeană, aproape în exclusivitate toți locuitorii au fost iobagi, oameni dependenți din punct de vedere juridic de nobilime sau în alte cazuri de magistratul orașului Bistrița, după organizarea graniței de către generalul Buccow ei au devenit oameni liberi. Schimbarea statutului juridic al acestor români a avut consecințe notabile în planul evoluției istorice ulterioare⁸.

Pentru țărani din comunitățile românești din Transilvania, militarizați la mijlocul secolului al XVIII-lea, schimbarea statutului juridic și economic de la stadiul de iobag la cel de om liber a fost echivalentă cu o veritabilă „revoluție”. Așa au perceput iobagii modificarea pe care o putea aduce transferarea lor de sub autoritatea nobiliară sub cea militară, așa încât și în alte zone ale Transilvaniei s-au răspândit informațiile prin care țărani au aflat că toți cei care devin „cătane ale împăratului” scapă de dependența față de nobilime. Nu întâmplător, răscoala de la 1784 din Transilvania, condusă de Horea, a izbucnit tocmai de la zvonul că nobilii se împotrivesc înființării unor noi unități militare în provincie, că aceștia se opuneau poruncii împăratului de conscriere a noi sate iobăgești tocmai pentru a-i menține în stare de dependență. Așa cum arăta D. Prodan, militarizarea unor noi sate oferea o speranță de a scăpa de iobăgie⁹:

[...] grănicerii nu erau iobagi, nu aveau domni, nu erau obligați la prestații iobăgești. Ei erau stăpâni pe casa și pământul lor, făceau doar serviciul militar. Grănicerul de alături era o veșnică ispită pentru iobagul în servitute, îi aducea mereu aminte că ridicarea din iobăgie e posibilă.

Alternativa de a fi supuși împăratului, și mai ales unuia care venise printre ei să le asculte problemele (Iosif al II-lea efectuase deja mai multe călătorii în Transilvania și s-a arătat interesat real de soarta țăranilor iobagi), în detrimentul menținerii dependenței față de nobilul arogant și dur, a mobilizat mii și mii de țărani români să-și dorească cu toată ardoarea să devină grăniceri. Unele rezerve sau chiar nemulțumiri ale populației militarizate exprimate la începutul constituirii regimentului de graniță au fost însă rapid compensate de obținerea unui statut incomparabil mai bun, astfel încât în deceniile care au urmat, grănicerii români năsăudeni și-au manifestat în toate ocaziile gratitudinea față de Curtea de la Viena.

Dintr-o altă perspectivă, transformarea locuitorilor graniței militare năsăudene din iobagi (persoane lipsite total de drepturi și aflate la cheremul stăpânului feudal) în cetățeni cu drepturi egale dar și cu obligații față de stat, a însemnat și o **modernizare socială, politică și civică**. Pe teritoriul Transilvaniei, profund marcate de spiritul feudal al relațiilor sociale și politice, s-au multiplicat în scurt timp prin militarizare, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, zone în care s-au dezvoltat relații firești între cetățeni și stat, și chiar între cetățenii înșiși, deveniți toți oameni liberi, supuși

în egală măsură a celor și obligații civice. În plus, față de perioada anterioară, dobândeau și drepturi la care nici măcar nu puteau spera înainte : dreptul de proprietate, dreptul la educație, egalitatea în fața legii etc. Cu toate obligațiile militare împovărătoare, grănicerii români născuți au câștigat enorm fiindcă au înțeles că administrația militară austriacă este una corectă, că odată achitate obligațiile ce le reveneau fixate prin Regulamentul din 1766 și prin legislația ulterioară, nu mai aveau să fie expuși abuzurilor unor funcționari ori arbitrariului unor persoane care se substituiseră legii pe vremea când se aflau în dependență feudală. Era afectată în sens pozitiv și mentalitatea românilor care, prin elitele lor în primul rând, au înțeles că statul austriac nu-i mai tratează doar ca simplu obiect de exploatare ci îi implică în politica reformistă care-și propunea prosperitatea generală¹⁰.

Dominația absolută și discreționară a feudalului era înlocuită, pentru cei mai mulți dintre românii născuți deveniți grăniceri, cu domnia legii. Începea pentru comunitățile românești militarizate din Transilvania o perioadă de modernizare, care va influența evoluția națiunii în perioada următoare¹¹. Tocmai de aceea se impun nuanțate unele afirmații ale lui Gunther E. Rothenberg care se arată sceptic că granița militară a contribuit serios la schimbarea nivelului de trai al locuitorilor grăniceri, aceasta având mai degrabă efecte negative¹². Pentru majoritatea grănicerilor români din Regimentul nr. 2, proveniți din rândul țărănimii iobage, statutul grăniceresc reprezenta fără nicio îndoială un progres considerabil față de starea anterioară, atât prin condiția socială liberă, cât și prin posibilitățile de ridicare economică și culturală create de noul cadru¹³. Nu o dată, atunci când grănicerii trebuiau să facă față unor crize alimentare datorate unor recolte proaste, autoritățile militare au intervenit în sprijinul grănicerilor fiindcă aveau tot interesul să aibă la dispoziție soldați bine hrăniți și mulțumiți, ceea ce nu se întâmpla pe domeniile nobiliare unde iobagii nu au beneficiat de nicio înlesnire, dimpotrivă regimul feudal al obligațiilor s-a înăsprit mereu până în preajma revoluției de la 1848¹⁴. Astfel, statul austriac s-a implicat constant pentru a acorda ajutor familiilor grănicerilor: sămânță gratuit, recomandări și asistență de specialitate pentru cultivarea unor plante noi (cartof, sfeclă etc.), constituirea unei comisii economice militare pentru regiment etc.¹⁵, ceea ce a sporit încrederea grănicerilor români în autoritățile militare și în curtea de la Viena. Grija manifestată de însuși împăratul Iosif al II-lea față de ameliorarea nivelului de trai al tuturor locuitorilor în general, al grănicerilor în special, a contribuit la dezvoltarea mitului „bunului împărat”, la amplificarea loialității față de Curtea de la Viena.

Este binecunoscut faptul că împărații din Casa de Habsburg au încercat să acrediteze ideea descendenței lor romane pentru a-și justifica legitimitatea pe tronul Sfântului Imperiu roman de neam german. Încurajarea de către împărații Habsburgi (mai cu seamă Maria Theresia și Iosif al II-lea) a afirmării de către români a originii lor latine urmarea printre altele și consolidarea afilierii românilor la dinastia imperială austriacă¹⁶. Împăratul Iosif al II-lea însuși, ca împărat „roman”, era convins de descendența romană a poporului român și era extrem de satisfăcut de faptul că a „descoperit” un nou element roman în cuprinsul imperiului său, măgulindu-și supușii români cu „zestrea” lor etnică pentru a le stimula virtuțile militare și credința față de „împăratul roman”¹⁷. Un fost ofițer austriac relatează toate aceste aspecte într-o istorie a regimentului grăniceresc, elaborată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea¹⁸:

[...] *împăratul Iosif al II-lea i-a tratat pe românii miliției grănicerești transilvănene dar și pe cei din restul provinciei ca și descendenți ai legiunilor romane antice și ai coloniștilor. În acei oameni încă s-a păstrat conștiința și convingerea cum că este un noroc atât pentru miliția grănicerească română cât și pentru întreaga națiune română să fie înarmată... ceea ce până la înființarea graniței le-a fost interzis prin legile asupritoare ale țării¹⁹, și să dobândească merite prin vitejie pe câmpul onoarei, pentru împărat, pentru întreaga țară și chiar și pentru națiunea română. Înțelepciunea și bunăvoința părintească a împăratului Iosif al II-lea a dus la egalitatea mai întâi în gândurile armatei a tuturor confesiunilor creștine, precum și a tuturor națiunilor necreștine ale marelui său imperiu. De asemenea, prealaltul împărat a respectat și a pus să fie respectat sentimentul național al fiecărei națiuni, lucru pe care l-au urmat și monarhii ce i-au urmat la conducerea statului imperial austriac... De asemenea, cu ocazia vizitării districtului Regimentului al II-lea grăniceresc român, împăratul Iosif al II-lea s-a convins de ordinea, disciplina și capacitatea militană a grănicerilor români, precum și de faptul că poate să bazeze și să conteze în orice moment pe această trupă națională destoinică.*

Modernizarea promovată de către autoritățile militare austriece în zona regimentului grăniceresc a însemnat printre alte aspecte și **sistematizarea satelor**²⁰. Concentrarea caselor în vatra satelor a presupus o muncă susținută și de durată dar a adus multe avantaje deopotrivă locuitorilor și autorităților: comunicarea între grăniceri și între aceștia și autorități decurgea mai bine, a crescut sociabilitatea, au sporit posibilitățile copiilor de a frecventa mai regulat școala, în plan economic a devenit mai eficientă implicarea conducerii și a membrilor comisiei economice a regimentului în diverse probleme, iar din punctul de vedere al adunării oamenilor în caz de pericol era evidentă utilitatea concentrării caselor. Cum afirmam mai devreme, una din consecințele benefice ale concentrării și sistematizării satelor a fost posibilitatea ca frecvența copiilor la școală să fie mai mare decât în alte zone ale Transilvaniei, cu relief asemănător. Apoi, nu trebuie omis nici interesul autorităților militare de a încuraja educația celor din zona militarizată, deoarece o populație instruită este mai predispusă a accepta inovația și modernizarea promovată de către Viena în provinciile sale²¹.

Astfel, cu prilejul recensământului din 1880, primul care a consemnat și nivelul de instrucție al locuitorilor, în foarte multe sate din fostul regiment grăniceresc năvădean ponderea celor care știau să citească și să scrie era destul de mare raportat la nivelul întregii Transilvanii: în Racla 32%, Monor 32%, Mititei 23,5%, Nepos 19%, Salva 17%, Parva 15,3% etc. În schimb, în alte teritorii compact românești, respectiv zona Albei montane și premontane, majoritatea satelor aveau o pondere redusă a populației educate: Ocoliş 2,4%, Ohaba 1,8%, Poiana Vadului 1,2%, Ormeniș 3,6% etc.²² Aceste procente superioare de populație alfabetizată în zona fostului regiment grăniceresc au fost posibile nu numai prin evoluțiile anterioare, din perioada existenței regimului militar grăniceresc de până la 1851, când mulți soldați au urmat și cursurile școlilor de subofițeri și ofițeri, ci și prin efortul constant și responsabil al elitei locale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, după desființarea regimentului grăniceresc, fondurile adunate timp de aproape un secol de către grănicerii români năvădeni prin capitalizarea unor categorii de venituri ale localităților grănicerești

și prin contribuția directă a familiilor de grăniceri, au devenit un important suport pentru susținerea învățământului românesc din zonă. Fondurile grănicerești năsăudene au contribuit după 1851 la reorganizarea vechilor școli năsăudene, la înființarea și susținerea altor școli noi, iar prin bursele acordate de-a lungul timpului au sprijinit formarea a sute și sute de intelectuali, funcționari, comercianți, meseriași etc. Practic, efortul financiar a constat în acordarea a circa 3.000 de burse și ajutoare de studiu tinerilor din zonă, a însemnat în același timp întreținerea a 53 de școli românești (44 primare, 6 primare superioare, una de fete, un liceu timp de 10 ani, o preparandie) etc.²³.

De o importanță deosebită pentru **formarea elitelor românești din Transilvania** s-a dovedit a fi, în perspectivă istorică, militarizarea de către Habsburgi a unor zone compact sau preponderent românești, precum cea a Năsăudului, sudul Transilvaniei, Banatul. Se știe foarte bine că în momentul cuceririi Transilvaniei de către austrieci, elita românească era cvasiinexistentă. Prima schimbare, modestă din păcate, s-a realizat după 1700 prin unirea unei părți a românilor ortodocși cu Biserica Romei, treptat formându-se o elită ecleziastică și laică, produsul școlilor catolice din monarhie și de la Roma, elită care s-a implicat apoi în procesul de redeşeptare națională. Cazul episcopului greco-catolic Inochentie Micu-Klein este mai mult decât relevant în acest sens și el nu mai necesită explicații suplimentare. După formarea regimentelor românești de graniță, procesul de constituire a elitelor românești laice s-a amplificat, astfel încât la sfârșitul secolului al XVIII-lea se poate vorbi, timid e drept, de o atare componentă militară a elitei românești, care a îndeplinit un rol semnificativ în inițiativele politice, culturale și sociale ale mișcării de emancipare națională²⁴.

Prin urmare, militarizarea zonei Năsăudului a avut **consecințe importante din punct de vedere național** în secolele XVIII-XIX, aceasta cu atât mai mult cu cât încă de la înființare se preciza prin Regulamentul din 1766 caracterul „național” al acestor regimente de graniță²⁵. Practic, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, respectiv de la mișcarea Supplex-ului, și până la unirea Transilvaniei cu România în 1918, românii năsăudeni au luat parte activ la mișcarea de emancipare națională, atât pe durata existenței graniței militare, cât și după desființarea acesteia. Este exemplară în acest sens implicarea vicarului năsăudean Ioan Para, chiar înainte de a fi redactat celebrul Supplex Libellus Valachorum din 1791, în susținerea revendicărilor națiunii române. Vicarul Ioan Para (1744-1809) a fost un important prelat greco-catolic și un militant activ în mișcarea națională românească din Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, fiind preocupat la un moment dat de problema reunificării bisericilor ortodoxă și greco-catolică. Petițiile sale din 1790-1791 adresate împăratului, în care milita pentru obținerea de drepturi naționale dar și pentru satisfacerea unor revendicări specifice grănicerimii, au fost semnate și de ofițerii și subofițerii români din cadrul regimentului 2 grăniceresc²⁶. La fel, în timpul revoluției de la 1848-1849, Năsăudul, unde au avut loc mai multe adunări ale populației românești din nordul Transilvaniei, s-a remarcat drept un centru de promovare dezideratelor generale ale națiunii române. Chiar dacă la începutul revoluției grănicerii năsăudeni au fost mai prudenți, după agravarea tensiunilor sociale și naționale, pe fondul delimitării clare în toamna anului 1848 a taberelor aflate în conflict (pe de o parte revoluția maghiară, iar pe de altă parte revoluția românească și Austria liberală

și constituțională), românii năsăudeni, grănicerii dar și populația civilă, s-au comportat cu demnitate și loialitate atât față de națiunea română cât și față de Casa de Habsburg²⁷.

Așa după cum se știe, în februarie 1851, granița militară din Transilvania a fost desființată însă reprezentanții populației românești din zona fostului regiment de graniță de la Năsăud au continuat lupta pentru afirmarea identității proprii, în toată perioada următoare pînă la Primul Război Mondial. Mai cu seamă în perioada regimului liberal, românii din Transilvania în general, cei din zona năsăudeană în special s-au implicat într-o activitate petiționară pentru a dobândi statutul la care erau îndreptățiți. Încă din vara anului 1860, în adunarea din 2 august de la Năsăud, reprezentanții românilor din zonă iau decizia de a trimite o delegație la Viena (compusă din Vasile Nașcu, Ioachim Mureșan, Ioan Purcelea și George Lica), cu scopul de a face cunoscute doleanțele lor, aceasta alăturându-se reprezentanților delegației naționale românești condusă de mitropolitul greco-catolic Al. Sterca Șuluțiu - care va susține la Viena drepturile acestora la viața constituțională. Dacă în cauza națională năsăudenii au susținut convocarea unei conferințe a tuturor românilor transilvăneni, ei rămăneau să convingă autoritățile de la Viena de justetea propriilor dorințe, referitoare la dreptul de proprietate și la viitoarea formă de organizare administrativă. Rezultatul acțiunii delegației năsăudenilor se va materializa în propunerea înaintată la 30 decembrie 1860 cancelarului Kémeny, în care se solicita ca ținutul fostului teritoriu militar de graniță, să se organizeze ca entitate aparte sub denumirea de Districtul Năsăud. Demersurile susținute de Vasile Nașcu la arhiducele Reiner și la ministrul Schmerling au contribuit la mai buna informare a împăratului, care a elaborat în cunoștință de cauză rescriptul imperial din 24 martie 1861. După ce enunță necesitatea reorganizării Transilvaniei, restabilirea guvernului și a vechilor forme de organizare administrativă anterioare anului 1848, în legătură cu ținutul fostului regiment de graniță de la Năsăud, rescriptul arată că acesta se va organiza în mod aparte, într-un district de sine stătător, cu jurisdicțiune proprie²⁸.

La scurt timp, în fruntea districtului autonom al Năsăudului a fost numit Alexandru Bohățiel, el îndeplinind funcția de căpitan suprem pe toată durata existenței acestei forme de organizare administrativă românească (1861-1876). Fără nicio îndoială, perioada districtului autonom românesc al Năsăudului s-a constituit într-o vreme de realizări notabile în plan economic, cultural și politic pentru populația celor 44 de comune foste grănicerești. Călătorii străini care au vizitat Transilvania au remarcat în mai multe rânduri statutul socio-economic și cultural superior al românilor din Năsăud, comparativ cu al celorlalte din provincie, aspectul diferit (în sens pozitiv) al habitatului și al civilizației materiale din zonă etc.²⁹. Năsăudenii s-au implicat cu toată ardoarea în lupta de emancipare națională a românilor pînă la 1918, cele mai elocvente exemple fiind reprezentate de ampla solidaritate cu românii de peste Carpați pe durata Războiului de Independență, sau de condamnarea de către autoritățile maghiare a lui Gherasim Domide din Rodna pentru participarea activă la mișcarea memorandistă³⁰.

O altă consecință benefică a existenței regimului militar grăniceresc pe teritoriul năsăudean a reprezentat-o **atitudinea locuitorilor zonei față de istorie și față de memoria trecutului lor**. La 1 decembrie 1892, Nestor Șimon, unul dintre spiritele ilustre și fecunde în plan științific ale zonei năsăudene, îi scria din Năsăud preotului Ștefan Buzilă din Poiana Ilvei (Sâniosif): „Frate Buzilă! La noi în ținutul de graniță

avem atâta material de exploatat, încât numai o societate științifică ar fi în stare să exploateze totul, și nu un om singuratic... În fine îți mai adaug cum că noi avem o istorie atât de frumoasă, atât de strălucită și atât de avută în bravuri, încât stau bun că, nici un popor nu se poate lăuda cu o istorie mai sublimă, decât acest district³³¹. Cuvintele lui Nestor Șimon, care a avut un destin tragic și care, paradoxal, a rămas oarecum marginalizat în secolul XX³², definesc cum nu se poate mai bine atât realitatea istorică precum și dimensiunea raportării nășăudenilor la trecut. Într-adevăr, documentația referitoare la istoria districtului grăniceresc nășăudean este una copleșitoare, arhivele din țară (București, Cluj-Napoca, Bistrița, Năsăud, Sibiu etc.) dar și cele din străinătate (Viena, Budapesta) adăpostind mii și mii de file ce așteaptă încă să fie descoperite și valorificate (alături de alte zeci de mii de documente ce au fost deja editate sau valorificate parțial sau integral). Faptul că nășăudenii au fost parte semnificativă a istoriei românești și europene, că au înscris pagini glorioase în epopeea neamului dar și a monarhiei austriece în cadrul căreia au trăit mai bine de două veacuri, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și până la Unirea Transilvaniei cu România în anul 1918, a însemnat o zestre istorică impresionantă care a generat la rândul-i o memorie istorică la fel de cuprinzătoare. Cercetătorii zonei introduc periodic în circuitul științific noi și noi documente, atât interne cât și externe, dar în permanență se mai găsesc materiale, informații, ilustrații, documente etc. care îmbogățesc patrimoniul istoric local, național și universal.

Atitudinea față de istorie, cultivarea consemnărilor despre faptele trecute se definește drept una dintre trăsăturile fundamentale în zona Năsăudului și ea provine din atitudinea față de școală și învățatură. Faptul se datorează atât unei instrucții mai temeinice, cu un sistem de învățământ răspândit în fiecare localitate, prin școlile naționale create încă în vremea existenței regimului militar, cât și implicării active în viața comunităților a celor cu știință de carte, foști ofițeri din regiment, preoți, dascăli, juzii și notarii comunali. Toți aceștia, alături de autoritățile districtuale, s-au implicat în efortul de recuperare a trecutului glorios al regimentului, cu scopul de a servi în argumentarea drepturilor naționale³³. Este una din trăsăturile atitudinale care vor străbate întreaga devenire a teritoriului fost militarizat, de aceea și interesul aparte manifestat pentru înregistrarea evenimentelor importante din trecut. În plus, trebuie observat și efortul de a lăsa urmașilor istorii despre faptele strămoșilor, care argumentau în permanență statutul socio-economic aparte al zonei. De aici, tradiția de aplecare asupra cercetării trecutului și a consemnării acestuia, în antiteză cu un prezent – din diferite perioade istorice – având ca trăsătură dominantă, lipsa de amplitudine în realizări, față de măreția faptelor înaintașilor³⁴.

La finalul acestor sumare considerații privind reevaluarea consecințelor impunerii graniței militare în Transilvania de către Curtea de la Viena la mijlocul secolului al XVIII-lea, putem afirma fără a greși că pentru românii din zona Năsăudului acest lucru a fost echivalent cu o veritabilă „revoluție”. O schimbare radicală a survenit militarizării zonei în ceea ce privește statutul juridic al locuitorilor, situația lor economico-socială, nivelul cultural și implicarea lor în plan politic-național, precum și în privința avansului modernizării societății. În schimbul obținerii de către grănicerii nășăudeni a tuturor acestor beneficii, Casa de Habsburg a pretins românii loialitate. Numeroși ofițeri și reprezentanți ai armatei imperiale austriece au accentuat nu numai

calitățile ostășești ale grănicerilor români (diligența la deprinderea și apoi priceperea în mânăuirea armelor, dârzenia, rezistența la privațiuni în timpul campaniilor militare, eroismul și spiritul de sacrificiu etc.), dar și sentimentele lor profunde de loialitate față de tron, față de Austria. Probarea cu o consecvență remarcabilă a acestui loialism de către soldații români din armata cezaro-regească timp de aproape un secol și jumătate, până la destrămarea monarhiei austro-ungare la sfârșitul primei conflagrații mondiale, demonstrează cu prisosință că românii nu au fost ingrați față de Curtea de la Viena care a contribuit din plin la modificarea statutului lor economic, social, politic și cultural. Românii, și ne referim aici în primul rând la cei mulți, oameni simpli dar și la elitele militare, fiindcă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea tot mai mulți deveniseră subofițeri și chiar ofițeri cu grade înalte (e drept nu atât de mulți pe măsura ponderii demografice a românilor în ansamblul populației monarhiei), odată depunând jurământul de credință față de împărat au rămas fideli acestui jurământ. Acest comportament este reflexul transformărilor nu numai materiale dar și mentale pe care granița militară din Transilvania, armata imperială în întregul ei le-a provocat la nivelul societății românești din provincie. Pentru ei, împăratul era cel căruia îi datorau noul statut, lui trebuiau să îi fie fideli până la moarte³⁵. Observatorii problematicii au remarcat că românii au dovedit loialitate, încredere și respect față de legile militare și jurământul depus o dată cu intrarea pe poarta cazărmii. În timp, această loialitate față de împăratul de la Viena, jurământul de credință depus de toți cei care au fost încorporați în oastea împăratului, a lăsat urme adânci și durabile în comportamentul românilor, înainte de toate în starea lor mentală. Un jurământ o dată depus, era sacru și irepetabil, loialitatea fiind un sentiment mai presus de propria viață, iar românii ardeleni au demonstrat că știu să onoreze demnitatea și loialitatea.

Note

1. Gunther E. Rothenberg, „The Habsburg Military Border System: Some Reconsiderations”, în *War and society in East Central Europe*, I, ed. Béla K. Király, New York, 1979, p. 371; Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj-Napoca, 1994, p. 170sq; Carl Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764-1851*, București, 1973, p. 25sqq.
2. Foarte multe studii au fost publicate mai ales în perioada interbelică în revista *Arhiva Someșană* (Năsăud).
3. O analiză riguroasă la Adrian Onofreiu, „Granița năsăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică”, în *Anuarul Asociației Profesorilor de Istorie din România, Filiala Bistrița-Năsăud* (Bistrița), I, 2006, p. 219-225
4. Lucrările conferinței au fost editate ulterior în *The Austrian Military Border. Its Cultural and Political Impact*, ed. Liviu Maior, Nicolae Boșan, Ioan Bolovan, Iași, 1994
5. L. Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, București, 1998; Idem, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, București, 2004; Idem, *Habsburgii și românii. De la loialitatea dinastică la identitate națională*, București, 2006; Ioan Pop, *Istoria regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Târgu Mureș, 1999; Mircea Mureșianu, *Districul Grăniceresc Năsăudean (1762-1851). Studiu de geografie istorică*, Cluj Napoca, 2000; Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, 2001; Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2002; I. Bolovan, A. Onofreiu, *Revoluția de la 1848 în zona regimentului grăniceresc năsăudean. Contribuții istorice și demografice*, Cluj-Napoca, 2003; Idem, *Contribuții*

- documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, 2006; Vasile Tutula, *Organizarea militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1774*, Cluj-Napoca, 2003; Nestor Șimon, *Correspondență*, ed. A. Onofreiu, Cluj-Napoca, 2005; Florian Porcius, *Istoricul districtului Năsăudean. Noțiuni introductive*, ed. Liviu Păiuș, Cluj-Napoca, 2005; N. Șimon, *Dicționar toponimic*, ed. Ioan Mureșan, A. Onofreiu, Mircea Prahase, Cluj-Napoca, 2007; *Arhivele – mărturii ale trecutului*, coordonator I. Mureșan, Bistrița, 2007 etc.
6. Ioan Lumperdean, „*La Longue Durée* în mentalitatea și limbajul grănicerilor năsăudeni. Repere economico-sociale și politico-naționale”, în *Revista Bistriței*, VIII, 1994, p. 137 sqq; Pompei Coccoan, Oana-Ramona Ilovan, „Trăsăturile spațiului mental năsăudean”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geographia* (Cluj-Napoca), XL, 2005, 2, p. 1-14; Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, 2001, p. 8
 7. Monor, Gledin, Rușii Munți, Morăreni, Budacul Român, Sântioana, Mărișelu, Ragla, Șiecuț, Prundu Bârgăului, Tiha Bârgăului, Mureșenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Josenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Rusu Bârgăului, Rodna, Șanț, Ilva Mare, Maieru, Sângeorz-Băi, Măgura, Poiana Ilvei (Sâniosif), Ilva Mică, Leșu, Rebrîșoara, Rebra Mare, Parva, Nepos, Năsăud, Salva, Telciu, Romuli, Bichigiu, Coșbuc, Zagra, Suplai, Poienile Zagrei, Găureni, Mocod, Mititei, Runc
 8. Mathias Bernath, „Die Errichtung der siebenbürgischen Militärgrenze und die Wiener Rumänenpolitik in der frühjosephinischen Zeit”, în *Südost-Forschungen* (München), XIX, 1960, p. 164sqq
 9. David Prodan, *Răscoala lui Horea*, I, București, 1984, p. 233sqq
 10. Harald Heppner, „Evoluție socială și mentalități colective (cazul românilor în perioada iluministă)”, în *Contribuții la istoria României și a românilor*, ed. Rudolf Gräf, Cluj-Napoca, 2002, p. 45; L. Maior, *Românii în armata habsburgică*, p. 59.
 11. L. Maior, *Românii în armata habsburgică*, p. 53.
 12. G.E. Rothenberg, „The Habsburg Military Border”, p. 371.
 13. Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, București, 1986, p. 420; H. Heppner, „Despre integrarea străinilor: Habsburgii și românii în secolul al XVIII-lea”, în *Contribuții la istoria României și a românilor*, p. 86.
 14. D. Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania, 1700-1848*, București, 1989, p. 335sqq
 15. Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1975, p. 165; L. Maior, *Românii în armata habsburgică*, p. 57.
 16. Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică*, p. 21
 17. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1984, p. 225.
 18. I. Bolovan, A. Onofreiu, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, 2006, p. 82-84
 19. Din secolul al XVI-lea, după războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja la 1514, Dieta Transilvaniei a luat mai multe măsuri vizând limitarea purtării armelor de către români, legiferarea foarte precisă a acestei interdicții venind către mijlocul secolului al XVII-lea, prin Edictul XLIV din *Approbate Constitutiones*. Exceptându-i pe cei care însoțeau căruțe de povară, de negustori, păstori, morari, juzi, crâșmari și alți slujitori de curte sau oameni care-și slujesc stăpânii cu armele, alți români „să nu îndrăznească a umbla cu pușcă, tolbă, sabie, paloș, târnăcop (securi de luptă), sulită sau alte arme” (cf. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, p. 121).
 20. V. Șotropa, *Districtul*, p. 160
 21. L. Gyémánt, „Politica Habsburgilor: absolutism, reformism și liberalism”, în *Istoria Transilvaniei*, III. *De la 1711 până la 1918*, ed. Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, András Magyari, Cluj-Napoca, 2008, p. 218

22. *A Magyar Korona országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei, némely hasznos házi állatok kimutatásával együtt* [Țările Coroanei Maghiare în lumina recensământului din 1881], I, Budapest, 1882.
23. L. Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene*, p. 10.
24. Remus Câmpeanu, *Elitele românești din Transilvania reacului al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2000, p. 336sq; L. Gyémánt, „Politica Habsburgilor”, p. 218.
25. V. Șotropa, *Districtul...*, p. 78
26. I. Lumperdean, „Contribuții la biografia lui Ioan Para”, în *Cultură și societate în epoca modernă. Politică, naționalitate, cultură*, îngrijit de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Cluj-Napoca, 1990, p. 56sq; L. Gyémánt, „*Supplex Libellus Valachorum*”, în *Istoria Transilvaniei*, III, p. 246sq.
27. L. Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, p. 237sq; I. Bolovan, A. Onofreiu, *Revoluția de la 1848 în zona regimentului*, p. 17sq.
28. A. Onofreiu, *Districtul Năsăudului între 1861-1876*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2008 (mss).
29. V. Șotropa, *Districtul*, p. 249sq; Simion Retegan, *Satele năsăudene*, p. 21
30. L. Maior, *Transilvania și Războiul pentru Independență (1877-1878)*, Cluj-Napoca, 1977, p. 25, 48; V. Șotropa, *Districtul*, p. 271.
31. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Bistrița-Năsăud, Bistrița (DJAN-BN), *Colecția Iulian Marțian*, d. 22, f 33-34, publicată și în *Nestor Șimon. Corespondență*, Cluj-Napoca, 2005, p. 77sq
32. S. Mitu, „O necesară reparație morală: posteritatea lui Nestor Șimon”, în *Arhiva Someșană*, seria a III-a, IV, 2005, p. 277sq; A. Onofreiu, „Nestor Șimon, un istoric omis al graniței năsăudene”, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, I, 2002, p. 151sq
33. S. Retegan, *Satele năsăudene...*, p. 17
34. Oana Ramona Ilovan, „Raportarea la trecut sau semnificația unei perioade istorice pentru identitatea teritorială năsăudeană”, în *Perspectivă demografice, istorice și sociologice. Studii de populație*, ed. I. Bolovan, Cornelia Mureșan, Mihaela Hărăguș, Cluj-Napoca, 2008, p. 399sq; A. Onofreiu, *Districtul Năsăudului între 1861-1876*.
35. S. Retegan, *Satele năsăudene*, p. 17.